

بررسی تأثیر محتوای دینی سینمای دفاع مقدس بر روی اعضای خانواده شهدای

تهران (مطالعه موردی فیلم مزرعه پدری)

رضا صفری^۱، اسماعیل بنی‌اردلان^۲، محمدرضا شریف‌زاده^۳، وحید یامین‌پور^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر محتوای دینی سینمای دفاع مقدس بر روی اعضای خانواده شهدای شهر تهران با روش ترکیبی (کمی و کیفی) و با مطالعه موردی فیلم مزرعه پدری ساخته رسول ملاقلی‌پور انجام شد. بدین منظور ۳۷ نفر از اعضای خانواده شهدای شهر تهران با نمونه‌گیری در دسترس جهت ورود به پژوهش انتخاب شدند. داده‌های پژوهش با استفاده از پرسش‌نامه ۲۵ سؤالی محقق ساخته با اعتبار ۰/۹۵ و نیز برای سنجش میزان روایی آن از مصاحبه با برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدان فیلم و کارشناسان سینمایی استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با آزمون تی تک‌گروهی انجام شد. یافته‌ها نشان داد که تأثیر فیلم مزرعه پدری در ایجاد فرهنگ پایداری با اهداف معین در ارزیابی کیفی، نتایج مطلوبی داشته است. همچنین میزان تناسب این فیلم با اهداف و آرمان‌های اسلامی (براساس تحلیل محتوا) پایین‌تر از انتظار بود. مقایسه نتایج کمی و کیفی پژوهش، نشان داد که میزان اثربخشی فیلم مزرعه پدری با واقعیت‌های موجود نزد اعضای خانواده شهدا مطلوب نیست.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۴/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴

۱. دانشجوی دکترای فلسفه هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

Email: rezasa۱۳۸۷@yahoo.com

۲. دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشگاه هنر، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: esmaielbaniardalan@gmail.com

۳. دانشیار گروه پژوهش، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: m۲_sharifzadeh@yahoo.com

۴. استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق، تهران، ایران.

Email: yaminpour@gmail.com

براین اساس، ساختار فیلم‌های دفاع مقدس نیازمند طراحی جدید و اتخاذ خط‌مشی نوین برای افزایش تطابق با اهداف و سبک‌های زندگی خانواده‌های ایرانی است. واژگان کلیدی: خانواده شهدا، تحلیل محتوا، سینمای دفاع، فیلم مزرعه پدری.

۱. مقدمه

سینما به منزله هنری فراگیر و تأثیرگذار از عوامل مؤثر در تحقق اهداف و آرمان‌های ملی و دینی هر کشوری است که همواره تعاملی گسترده با قشرهای مختلف جامعه و پدیده‌های اجتماعی داشته است. (قره‌باغی، ۱۳۸۳) سینمای پس از انقلاب، برخلاف جوانی، تجربه‌های دشواری را از سرگذراننده و طی بیست سال گذشته به یکی از جدی‌ترین مقوله‌های فرهنگی در قیاس با سایر حوزه‌های فرهنگی کشور تبدیل شده است (طالبی‌نژاد، ۱۳۷۷). بسیاری از اқشار جامعه از اثرگذاری سینما و گستردگی مخاطبان آن برای مطرح‌شدن و نیز ترویج یک فرهنگ و پیش‌بردن اهداف خود و تأثیر آن روی خانواده‌ها بهره برده‌اند. در این میان، فیلم‌هایی با مضمون جنگ تحمیلی یکی از شاخص‌های اصلی سینمای پس از انقلاب اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفت. فیلم‌های دفاع مقدس که به تصویرکشاندن مقاومت و ایستادگی شخصیت‌های مبارز و ارزش‌مدار جنگ، جبهه و دفاع است که از نخستین سال‌های پس از دفاع مقدس، توجه مخاطبان سینما را به خود جلب نموده است. این سینما در حدود سه دهه با بهره‌گیری از مضمون جنگ، آثار فراوانی تولید کرده است که در دوره‌ای، جنبه‌های دلاوری رزمندگان شهادت‌طلب و شهادت آنها و نمایش جانبازی‌ها و رشادت‌های جانبازان مورد توجه واقع شد. این تغییر و تحول در دوره‌های مختلف از جنبه‌های گوناگون درخور تأمل است (عزتی و آقانوری، ۱۳۹۵).

در ایران، پس از آغاز جنگ تحمیلی، تلاش فراوانی برای بازکردن حقایق دفاع مقدس در سینما صورت گرفت. این تلاش‌ها با ساخت فیلم‌هایی با موضوع دفاع مقدس برای ایجاد فرهنگ پایداری، مقاومت و تولید دانش بود که ادبیات دفاع مقدس از مهمترین ابزارهای تحقق‌بخشیدن به رسالت‌های آن است. (اسفندیاری، ۱۳۹۵) از این رو، فیلم‌نامه‌هایی با موضوع دفاع مقدس در سینما و با عنوان سینمای ملی و دینی به‌ویژه فیلم

هایی با موضوع و چالش‌های بعد از جنگ تحمیلی که دربرگیرنده محتوا و مفاهیمی با محوریت خانواده، جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. آثار سینمایی و کتب و مقالات زیادی در مورد جنگ تحمیلی و دفاع مقدس تألیف و تولید شده‌اند، اما آثار پژوهشی که بتواند تأثیر این نوع سینما را بر خانواده ایرانی به‌ویژه خانواده شهدا بررسی کند به‌ندرت یافت می‌شود.

با توجه به تغییرات و سیر زمانی، می‌توان سینمای دفاع را به دو دوره مشخص تفکیک کرد که عبارتند از: نخست، سینمای دفاع مقدس در دوران جنگ که در این سال‌ها سینما بخشی از ستاد تبلیغات جنگ بود که اهمیت دفاع مقدس را در قالب سینمایی نشان می‌داد و روحیه دل‌آوری و شجاعت مردم را بالا می‌برد مانند فیلم‌های نینوا (تولید شده در سال ۱۳۶۳) و آوای غریب (تولید شده در سال ۱۳۶۳). دوم، سینمای دفاع مقدس در دوران پس از جنگ که خاتمه جنگ تحمیلی، دوران تازه‌ای را برای فیلم‌های تازه جنگی رقم زد؛ زیرا در این دوره فیلم‌هایی ساخته شد که پشت جبهه، همان‌قدر اهمیت داشت که خط مقدم جبهه؛ مانند فیلم‌های کیمیا (تولید شده در سال ۱۳۷۳)، از کرخه تا راین (تولید شده در سال ۱۳۷۱) و آژانس شیشه‌ای (تولید شده در سال ۱۳۷۶). بنابراین، فیلم‌های این دوره با اهمیت یافتن اتفاقات پشت جبهه (حوادث و اشخاص مرتبط با جنگ و گاه خارج از محدوده جبهه‌ها) به نقش زنان و خانواده به‌منزله پشتیبانان اصلی رزمندگان، بیشتر اشاره کرده است، حتی بعضی از فیلم‌های این دوره، بیش از هر چیز صحنه نمایش پایداری‌ها و شکیبایی‌های خانواده و زنان است (سنگری، ۱۳۸۳).

پژوهش حاضر به دنبال نتایج دوسویه و اثربخشی محتوای فیلم‌های تولیدشده در دوران پس از جنگ تحمیلی بر روی خانواده شهداست. این بررسی بیشتر در مورد مباحث اعتقادی و دینی محتوای فیلم‌هاست که فیلم مزرعه پدری به‌عنوان نمونه مطالعه‌ای بررسی شد. از آنجاکه سینما برآمده از زندگی است و به شکلی بی‌واسطه از دل واقعیت بیرون می‌آید از همان ابتدا، جایگاه تصویر سینمایی را در بطن واقعیت‌های عینی می‌توان مشخص کرد (ژان میتری، ۱۳۸۸). بهترین فیلم‌های سینمای دفاع مقدس جزء شاخص‌ترین آثار سینمای

ملی است؛ در آثار رسول ملاقلی پور این مسئله در فیلم سفر به جزابه و مزرعه پدری نمود بیشتری دارد. در این میان، اگرچه فیلم سفر به جزابه، منسجم‌تر و بهتر است، فیلم مزرعه پدری از معدود فیلم‌های سینمای دفاع مقدس است که در آن، آشتن برای وطن مصداق می‌یابد، انگیزه انسان‌ها برای دفاع، عینی و قابل باور است و نمایش‌گر حضور طیف‌های مختلف جامعه در جبهه‌های جنگ است. جایی که بازپس گرفتن مزرعه پدری به عنوان نماد وحدت خانواده مانند وطن و اعاده حیثیت، از ناموس، هتک حرمت شده و توسط دشمن، جای شعارهای متداول را می‌گیرد و شهادت هر رزمنده‌ای در دفاع از خانواده، جلوه‌ای تکان‌دهنده دارد.

فیلم‌نامه‌های سینمای دفاع مقدس فرآیندی است که محصول آن درصدد است اثربخشی کاملی بر سبک زندگی خانواده ایرانی اسلامی و جنبه‌های روان‌شناختی آن داشته باشد. امری که رکن اساسی زندگی حقیقی حیات طیبه است؛ زیرا ساخت فیلم‌های ارزشی دفاع مقدس، زمینه را برای تحول همه‌جانبه جامعه برای ایجاد نگرش و انگیزه جدید مهیا می‌کند. در مجموع می‌توان سینمای دفاع مقدس را در فرآیند تعیین اهداف، محتوا و اثربخشی قابل ارزشیابی دانست که توسط عوامل فیلم صورت می‌گیرد. پیامد آن، تجربیات، مطالعات، بحث‌ها و فعالیت‌های فردی و گروهی است که فیلم‌ساز تحت نظارت و سرپرستی سیاست‌گزاران امور فرهنگی و شورای سینمایی انجام می‌دهد.

فیلم‌ساز به منزله فردی که بنا بر صلاحیت‌های فنی به تولید متن سینمایی دسترسی پیدا کرده است، نخستین وظیفه‌اش صیانت از حرمت گوش و چشم و هوش و وقت مخاطب است. (طاهری، ۱۳۹۶) هدف عمده فیلم‌های سینمای دفاع مقدس به عنوان فیلم‌های الگو و ملی، فعالیت‌های تعلیم و تربیتی برای ایجاد اثربخشی مثبت بر روی خانواده‌ها به ویژه اعضای خانواده شهداست. این روند در اصطلاح به عنوان آموزه‌های دینی و تثبیت و تکوین فرهنگ پایداری یاد می‌شود. در پژوهش حاضر اهداف، آرمان‌ها، راهبردهای تربیتی و تعلیمی، اثربخشی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر اعضای خانواده شهدا بررسی شده است.

در پژوهش حاضر از بین فیلم‌های منتخب با موضوع جنگ و اهداف و آرمان‌های تعلیمی-تربیتی، فیلم مزرعه پدری برای مطالعه انتخاب شد. عوامل و مؤلفه‌های مهم این فیلم جهت بررسی عبارتند از: ایمان، معنویت، اخلاق (فردی و اجتماعی)، شکیبایی، ایثار و مقاومت (ارجمند، ۱۳۷۶). چون محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس هویت‌دهنده ملی و دینی است و نقش تعیین‌کننده‌ای در این زمینه ایفا می‌کند از اهمیت زیادی برخوردار است. البته انتخاب محتوای مناسب با مبانی هویتی و اسلامی نه تنها موجب تحقق اهداف، آرمان‌ها و کاربردی شدن این فیلم‌ها می‌شود بلکه زمینه‌ساز ارزشیابی مبتنی بر هدف‌های اثربخشی معنوی، سبک زندگی اجتماعی و روان‌شناسی در زندگی اعضای خانواده خواهد شد (مؤمنی و ابراهیمی، ۱۳۹۴). با توجه به جایگاه فیلم‌های دفاع مقدس در سطح ملی و جهانی، اثربخشی آن در جامعه به‌ویژه بر روی اعضای خانواده شهدا و تطابق آن با اهداف و آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران اهمیت خاصی دارد. فیلم مزرعه پدری مانند یک فیلم ملی در تثبیت تعلقات ملی و دینی و همچنین در راستای حفظ شعاع و مناسک اسلامی و ملی اثرات مهمی دارد. نقش تأثیرگذار شخصیت‌های قهرمانان فیلم‌های سینمای دفاع مقدس در ترویج و توسعه فرهنگ ایثار، شهادت، پایداری و مقاومت مسیر مهمی را طی می‌کند. در واقع سینما می‌تواند هرکدام از این نسبت‌ها را با دین برقرار کند و با توجه به ماهیت سینما و امکانی که در آن وجود دارد می‌تواند به همه عرصه‌های محتوای دینی بپردازد (کوشکی، ۱۳۹۴). همچنین در نظام جمهوری اسلامی بر جهاد و دفاع و نشر آن در سینمای دفاع مقدس به‌عنوان عالی‌ترین محتوای سینمای ملی تأکید شده است. چنانچه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در سال ۱۳۸۵ فرمود: «سینما کلید پیشرفت کشور است». به‌نظر می‌رسد که متن و محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس در اشاعه فرهنگ پایداری و از رهگذر آن در سبک زندگی اعضای خانواده شهدا بسیار مؤثر است. براین اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤالات بود که میزان اثربخشی شاخص‌های دینی، اعتقادی، اجتماعی محتوای فیلم مزرعه پدری و میزان انطباق آن بر خانواده

شهدا چقدر است؟ همچنین اثربخشی محتوای دینی فیلم مزرعه پدری از نظر واقعیت‌های اجتماعی بر روی خانواده شهدا چه میزان است؟

۲. چارچوب نظری پژوهش

محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس نه تنها قسمت‌های سازمان‌یافته یک مکانیزم و ژانر^۵ سینمای جنگی را تشکیل می‌دهد بلکه وقایع و پدیده‌هایی که به نحوی با این نوع سینما ارتباط دارند را نیز شامل می‌شود. محتوا در تعریف خود، مفهوم وسیعی است شامل دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های مرتبط و تجربه‌های فکری کلان (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۸)؛ هرچند از نظر موضوعی و باورپذیری آن گرچه وقایع و کنش‌های زیادی در فیلم رخ می‌دهد که با علت معلول حاکم بر زندگی روزانه مغایرت دارند و جزو محتواهای سینما تعریف می‌شوند (صدری، ۱۳۷۹).

در پژوهش حاضر محتوای فیلم‌ها با اندکی تفاوت، هرآنچه به غیر از شکل در محدوده بیرونی و درونی قاب سینما اتفاق می‌افتد را شامل می‌شود. بنابراین، دو نوع محتوا قابل تصور است: نخست محتوای درون فیلم که شامل آنچه به صورت متون ادبیاتی نوشته شده و به صورت مواد سینمایی و یا میزانس، درون قاب ایجاد می‌شود. دوم، محتوای بیرون فیلم که ناظر بر توضیحات منتقدین و نیز برداشت آزاد مخاطبان و به طور کلی هرآنچه به صورت مکتوب و دیداری نباشد، است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۹). بنابراین، تأثیرگذاری بر روی اعضای خانواده‌ها به دو صورت آشکار و پنهان می‌باشد.

در فیلم مزرعه پدری، جریان سیال ذهن، با دیدن کوچکترین نماد و نشانه‌ای به‌جامانده از دوران جنگ، هرآنچه را که در گذشته برای آن خانواده اتفاق افتاده است به موضوعی غالب و چالش ذهنی پیوند می‌دهد و مسیر و رویه زندگی را تغییر می‌دهد. در واقع این فیلم نوعی آسیب‌شناسی خانواده با فاصله زمانی و اثربخشی عمیق از تبعات جنگ را انجام می‌دهد. همچنین در اثر دیگر ملاقلی‌پور به‌نام هیوا، موضوع خانواده و نقش زن از منظر دیگری کاویده و به‌تصویر کشیده می‌شود. در این فیلم، هیوا زنی تنهاست که همسرش

۵. gener

مفقودالاثرا شده است؛ این زن نماینده همه زنان ایرانی است که گم‌شده‌ای در جنگ دارد. این فیلم به گذشته این زن با شهید و زندگی که در آستانه شروع آن قرار دارد، می‌پردازد. روایت به صورت موازی بین خانه با روایت اول شخص هیوا و همسر مفقودالاثرا خود در جبهه جنگ انجام می‌شود (عزتی و آقانوری، ۱۳۹۵).

پژوهش حاضر، مسائل خانواده امروزی را با ریشه‌یابی و یافتن مشکلات اصلی و چالش‌های پیش‌رو در زندگی عادی خانواده‌های مورد هدف در فیلم مورد نظر مطالعه کرده است. این بررسی نه برای تبیین موضوعات و محتواهای خاص دوران جنگ بلکه برای اثربخشی نوعی محتواهای به‌کاررفته در دوران‌نران جنگ تحمیلی وجود ندارد، اما اثرات آن جزء الزامات زندگی این خانواده‌ها شده است. بررسی این محتواهای موجود در بستر سینمایی، میزان انطباق آنها با واقعیات موجود و تأثیر آن بر خانواده شهدا را نشان می‌دهد. علاوه‌براین، نتایج این نوع پژوهش‌ها می‌تواند روند بازبینی، تولید آثار با موضوع جنگ تحمیلی و سیاست‌گذاری در این خصوص را تحت تأثیر قرار دهد.

۲-۱. اصول انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس

محتوا پیامی است که برای رساندن مخاطبان به اهداف و آرمان‌ها بر مبنای اصول علمی و پیشنی بر اساس فرایندهایی از فیلم‌های سینمای دفاع مقدس، انتخاب یا برداشت می‌شود. (شریعتی، ۱۳۹۶) علاوه‌براین در ادبیات فیلم‌سازی، محتوا باید مفاهیم و یا اندیشه‌های اساسی یک فرهنگ و مدنیت را مجسم و واضح کند، درک درستی از ساخت اساسی و از فرهنگ ایرانی اسلامی در اختیار مخاطبین قرار دهد، روش‌های حقیقی رسیدن به سبک زندگی ایرانی اسلامی را مشخص کند، احساسات درونی معنوی را همراه با مسائل علمی در مسیر تعادل و هماهنگی قرار دهد، قدرت تخیل مخاطبان را تحریک کند و چشمان او را علاوه‌بر تفکر، به‌سوی درک کلی‌تری از واقعیت‌ها و آرمان‌ها ببرد (شریعتمداری، ۱۳۸۶).

۲-۲. دیدگاه‌های اساسی در انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس

۲-۲-۱. دیدگاه سنتی

بسیاری از فیلم‌نامه‌های سینمای دفاع مقدس بر مبنای صراحت و صداقت نسبت به میراث فرهنگی ایرانی به‌طور متمرکز، فقط از روش سنتی استفاده کرده و فقط مسیر تاریخ، زمان و فضای جنگ تحمیلی را برای مخاطبان، مشخص کرده‌اند.

۲-۲-۲. دیدگاه پویا

روش دیگری که توسط بسیاری از فیلم‌نامه‌نویسان فیلم‌های سینمای دفاع مقدس به‌کار گرفته شده است فقط استفاده از روش دینامیک و متمرکز شدن بر موضوعات حال و جاری جنگ تحمیلی مانند اثربخشی جاری این فیلم‌ها بر ارتباطات جهانی است و اثربخشی فرهنگ برون‌مرزی را در نظر گرفته‌اند.

۲-۲-۳. دیدگاه سازنده

گروه دیگری از فیلم‌نامه‌نویس‌های سینمای دفاع مقدس به‌طور یک‌طرفه در مسیر خیابان سازندگی قدم برداشته و همه محتوا را در افق مسئله‌محور، مورد توجه قرار داده‌اند. در روش مسئله‌محور، موضوعات حقوق کودکان، زنان و محیط زیست مورد توجه قرار گرفته است. تحلیل واقع‌بینانه محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس بیانگر انطباق نسبی محتوای آن با دیدگاه سنتی در راستای حفظ، انتقال و توسعه فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و دیدگاه پویا در تواناسازی مخاطبین برای سازگاری با فرهنگ و سبک زندگی ایرانی-اسلامی است. البته عوامل ساخت فیلم‌های دفاع مقدس با دیدگاه سازنده از نظر احتمال تعارض در رابطه با مخاطبان اجرا نشده است. در تدوین و ساخت محتوای فیلم مزرعه‌پدري از هر سه روش فوق استفاده کرده است. (اسفندیاری، ۱۳۹۵)

۲-۳. معیارهای انتخاب محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس

با توجه به اهمیت محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس ضروری است برای انتخاب محتوا، معیارها و ملاک‌های ویژه‌ای در دسترس باشد که در مطالعات و برنامه‌ریزی تولید این فیلم‌ها با پذیرش اجتماعی آن در میان قشرهای مختلف جامعه، تناسب ایجاد شود. مهمترین این معیارها در انتخاب محتوای سینمای دفاع مقدس، تناسب آن با فرهنگ و ایده آل‌ها، آرزوها و آرمان‌های اجتماعی-اسلامی و همچنین تناسب آن با پیشرفت‌های علمی

ملی و در نهایت، تناسب آن با مسائل و نیازهای جامعه ملی برای آماده کردن افراد برای زندگی در سطح ملی و تناسب آن با مسائل و روندهای بین‌المللی است (بنی اردلان، ۱۳۹۳). دقیق‌ترین معیارها در انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس، تناسب آن با ویژگی‌ها و نیازهای خانواده‌ها مانند علائق، استعدادها و توانایی‌هاست. معیارهای دیگری که در انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید مورد توجه قرار گیرد تعادل محتوا از نظر کمی و کیفی، تعادل محتوا از نظر جنبه‌های سطحی و عمقی، تعادل محتوا بین ارزش‌های ملی، دینی، جهانی و انسجام و وفاق میان مفاهیم و مضامین محتوای فیلم چه از نظر تکرار (افقی) و چه توحید الهی (عمودی) در نظر گرفته شود.

معیارهای انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید پیوسته، پایه‌ای برای آموزش مخاطبین در چارچوب خود داشته باشد. متناسب بودن معیارهای محتوای سینمای جنگ با مسائل فرهنگی روز، موضوعی است که در کتاب سینما و جهانی شدن به تفصیل به آن اشاره شده است. (اسفندیاری، ۱۳۹۳) بنابراین، معیارهای انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید با مسائل روز، میراث فرهنگی و با کلیه فعالیت‌های جامعه تناسب داشته باشد. در فیلم‌نامه فیلم مزرعه پدری توجه به ارزش‌های انسانی و درک ارزش‌های اخلاقی و معنایی یکی از هدف‌های اساسی محتوای فیلم است و با توجه به بحران‌های جدید اجتماعی مثل خشونت، بی‌بندوباری، محرومیت و آسیب‌پذیری اقشار مختلف، این فیلم برای حل این معضلات، مسیر تعادل و رشد و تحکیم شخصیت اخلاقی و فضایل معنوی و مهارت‌های اجتماعی را به بهترین نحو و با ابزاری مؤثر برای مخاطبان مناسب‌سازی می‌کند (جلالی، ۱۳۸۴).

فیلم مزرعه پدری از سه بعد شناختی، عاطفی و عملی قابل بررسی است. در بعد شناختی، آگاهی‌ها، اطلاعات، دانش و بینش اسلامی و استقلال فکری به تصویر کشیده شده است. (آوینی، ۱۳۶۸) در بعد عاطفی، هویت ملی، نشاط، مثبت‌اندیشی، رضایتمندی درونی و معنویت‌گرایی رقم خورده و در بعد عملی ویژگی‌هایی مثل عدالت، ارزش‌گذاری به کار دیگران، مسؤلیت‌پذیری و رعایت حقوق دیگران به تصویر کشیده شده است. درحقیقت،

هنر فیلم مزرعه پدری در صیقل‌زدن به فیلمنامه، خود را آشکار می‌کند و بدین طریق، شرایط تحول اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و تاریخی را برای خانواده‌ها از طریق تأثیرپذیری در محتوای کلامی و تصویری به دست می‌آورد. این فیلم دیدگاهی کلی، عمیق و منعطف را از فضای جنگ در اختیار اعضای خانواده شهدا قرار می‌دهد.

۳. شیوه اجرای پژوهش

۳-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر اهداف کاربردی است که به شیوه، ترکیبی (کمی - کیفی) از نوع همزمان انجام شد. تحقیق با روش‌های ترکیبی برای روش‌شناختی در علوم اجتماعی و رفتاری معاصر است که دو پارادایم کمی‌گرا و کیفی‌گرا به دنبال دوره‌ای طولانی از یک مناقشه ظهور پیدا کرده است. این نوع تحقیق که از نظر فلسفی مبتنی بر رویکرد پراگماتیسم است با تأکید بر همگرایی پارادایمی و اجتناب از موضع‌گیری‌های کمی-کیفی متعارف، درصد ترکیب هر دو رهیافت (کمی و کیفی) در یک مطالعه واحد به طور همزمان، متوالی یا تغییرپذیر است. (محمدپور، صادقی و رضایی، ۱۳۸۹) پژوهش ترکیبی در مقام یک روش بر گردآوری، تجزیه و تحلیل و ترکیب دو نوع داده کمی و کیفی در یک پژوهش یا مجموعه‌ای از پژوهش‌ها تأکید می‌کند. تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آمار توصیفی در حد میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و آزمون تی تک‌گروهی در قالب نرم‌افزار اس.پی.اس.اس استفاده شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۳-۲. جامعه و نمونه آماری
جامعه آماری شامل خانواده‌های شهدای شهر تهران بود که تعداد ۳۷ نفر از ایشان به روش نمونه‌گیری دردسترس جهت ورود به پژوهش انتخاب شدند.

۳-۳. ابزار پژوهش

۳-۳-۱. پرسش‌نامه محقق ساخته

برای جمع‌آوری اطلاعات علاوه بر تحلیل محتوای انتخاب‌شده اعضای خانواده شهدا و فرهیختگان در تأثیرپذیری و نقد و بررسی تک‌تک سکانس‌ها از تجمیع آرای برنامه‌ریزان

فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی در قالب ۱۰ سؤال از پرسش‌نامه (به صورت کیفی) و ۲۵ سؤال از خانواده شهدا که در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت تنظیم شد. اعتبار این پرسش‌نامه ۰/۸۹ مطابق آلفای کرونباخ به دست آمد.

برای پاسخ به سؤال دوم پژوهش، پس از تجمیع آرای حاصل از برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی علاوه بر تحلیل محتوا با طراحی ۱۰ سؤال در قالب پرسش‌نامه، نظرات و دیدگاه‌های فرهیختگان و فرزندان خانواده شهدای شهر تهران جمع‌آوری شد.

۴. یافته‌های پژوهش

سؤال اول) آیا میزان انطباق محتوای کلیه سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده مطلوب است؟

برای پاسخ به این پرسش از اطلاعات گزاره‌های ۱۶ تا ۳۳ پرسش‌نامه محقق ساخته (ویژه خانواده شهدا) و مصاحبه (با سه گروه برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی) استفاده شد.

جدول ۱

بررسی نرمال بودن توزیع نمرات سؤال اول پژوهش از دیدگاه خانواده شهدای شهر تهران

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار نتایج (z)	سطح معناداری (p)
توانمندسازی	۳۳	۵۵/۳۶	۸/۱۰	۰/۷۲۱	۰/۶۷۶

براساس نتایج مندرج در جدول ۱ می‌توان اطمینان داشت که نمرات، توزیع نرمال داشته‌اند. بنابراین، به‌کارگیری آزمون‌های پارامتری در تحلیل استنباطی داده‌ها امکان‌پذیر است.

$$(p=0/676 \quad z=0/721)$$

جدول ۲

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای سؤال اول پژوهش از دیدگاه خانواده شهدای شهر تهران

نقطه خشی = ۵۴					
تی	درجه آزادی	معناداری (دو دامنه)	تفاوت میانگین‌ها	فاصله اطمینان تفاوت‌ها در سطح ۹۵٪	
				پایین	بالا
سؤال اول پژوهش	۱/۱۶۰	۰/۲۵۴	۱/۶۳۶۳۶	۱/۲۳۵۹	۴/۵۰۸۶

برای ارزیابی نظرات خانواده شهدا در مورد میزان انطباق محتوای فیلم مزرعه پدری با اهداف و آرمان‌های معین از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. مطابق جدول ۲ میانگین نمونه ۵۵/۳۶ و انحراف معیار آنها ۸/۱۰ بود که به‌طور معناداری با میانگین دو دامنه اختلاف دارد. ($t(32) = 1/160$, $p = 0/254$) براین اساس، در نگارش فیلم‌نامه و ساخت فیلم مزرعه پدری، توالی منطقی سکانس‌ها با آرمان‌های ملی و دینی، مبنی بر آشنایی خانواده‌ها با فرهنگ پایداری (ایثار و شهادت)، گرایش به فرهنگ دینی و گریز از فرهنگ غیردینی و کسب ارزش‌های فرهنگ دینی در حوزه دفاع مقدس مطلوب بوده است. همه سکانس‌های منتخب فیلم، قادر به رفع نیازهای مخاطبان در راستای نیازهای گرایش فرهنگ پایداری و گریز از فرهنگ غیردینی و ارزشی می‌باشد.

جدول ۳

نتایج توصیفی انطباق محتوای کلیه سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده (براساس نظرات سه گروه از کارشناسان سینمایی، برنامه‌ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم)

میانگین	نمره	کارشناسان سینمایی	منتقدان	برنامه‌ریزان فرهنگی	اهداف بررسی شده	_____
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی	عناصر و متون
۲/۷	۸	متوسط	زیاد	زیاد	تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)	

۲	۶	کم	زیاد	متوسط	رویکردهای مختلف در شناخت فیلم		
۲/۷	۸	زیاد	زیاد	متوسط	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد	مبانی فیلم مزرعة پدری
۲	۶	زیاد	کم	متوسط	مراتب و درجات نزدیکی به خدا	زندگی	
۱/۷	۵	متوسط	متوسط	کم	ابعاد گوناگون انسان	معرفت نفس	
۲	۶	کمتوسط	زیاد	کم	آزادی و قوه اختیار انسان		
۲/۷	۸	زیاد	زیاد	کم	نقش ایمان و عمل در شکل گیری شخصیت		
۱	۳	کم	کم	کم	در رابطه با خدا	گرایش و گریز فرهنگی	
۱/۷	۵	متوسط	کم	متوسط	در رابطه با خود		
۲/۳	۷	متوسط	متوسط	زیاد	در رابطه با دیگران		
۱/۷	۵	کم	متوسط	کم	باور و اعتقاد به خدا	گرایش فرهنگی	
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	توکل		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	صرفه جویی		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	یاد مرگ		
۲/۳	۷	متوسط	زیاد	متوسط	تفکر		
۱/۷	۵	کم	کم	زیاد	عشق به زندگی		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	دنیا گرایی		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	اعتراض	گریز فرهنگی	
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	غرور		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	خودفراموشی		
۳	۹	زیاد	زیاد	زیاد	آفات زبان		
۳	۱۵۷						
۲/۳۸	۷/۱۴					میزان تناسب در کل	
						میانگین تناسب در کل	

در پاسخ به سؤال نخست پژوهش مبنی بر انطباق سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین، علاوه بر بررسی دیدگاه‌های خانواده شهدا، با سه گروه برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی نیز مصاحبه (ساختار یافته) شد که نتایج آن پس از انطباق با سه درجه زیاد، متوسط و کم با نمرات ۳، ۲ و ۱ در جدول ۳ نشان داده شده است. براین اساس، انطباق سکانس‌های این فیلم در هدف گریز از فرهنگ دینی (از نظر هر سه گروه کارشناسان سینمایی، برنامه‌ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم) نامطلوب و هدف انطباق سکانس‌های این فیلم با گرایش فرهنگ دینی تقریباً مطلوب ارزیابی شده است. همچنین میزان انطباق تمام بخش‌هایی فیلم مزرعه پدری در هدف گرایش و گریز فرهنگ دینی، متوسط (به سمت کم) ارزیابی شده که نشان می‌دهد محتوای این فیلم در رابطه با خدا (معنویت)، مطلوب ارزیابی نشده است. در سایر بخش‌های فیلم نیز انطباق سکانس‌ها و اهداف، مطلوب است.

تحلیل کمی این ارزیابی بیانگر این است که براساس میانگین نمرات به دست آمده از مجموع نظرات سه گروه (نمره ۷/۱۴ از ۹) و میانگین کل (۲/۳۸ از ۳) بین سکانس‌ها و اهداف فیلم مزرعه پدری ۷۹/۳٪ اثربخشی روی خانواده شهدای شهر تهران وجود دارد. این اثربخشی مطلوب و مناسب است. از سوی دیگر، تحلیل نتایج مصاحبه با سه گروه کارشناسان سینمایی، برنامه‌ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم نشانگر این است که سکانس‌های تعیین شده برای خانواده شهدای تهران در دیدن فیلم مزرعه پدری در فضای گرایش و گریز فرهنگی برای کسب گرایش‌های فرهنگی و پرهیز از گریزهای فرهنگی، اثربخشی خوب و قابل قبولی دارد و اهداف پژوهش را در میزان اثربخشی فیلم‌های سینمای دفاع مقدس در خانواده‌های مذکور تأمین می‌کند.

پرسش دوم) میزان انطباق هر یک از سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده چقدر است؟

جدول ۴

بررسی نرمال بودن توزیع نمرات سؤال دوم پژوهش از دیدگاه اعضای خانواده شهدای تهران

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار نتایج (z)	سطح معناداری (P)
—	۳۳	۳۳/۳۰	۷	۰/۸۱۱	۰/۵۲۷

براساس نتایج مندرج در جدول ۴ می‌توان اعتماد کرد که نمرات، دارای توزیع نرمال و بهینه است که نشانگر امکان استفاده از آزمون‌های پارامتری در تحلیل نتایج می‌باشد.

$$(p=0/811, z=0/527)$$

جدول ۵

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در مورد پرسش دوم پژوهش از نظر خانواده شهدای شهر تهران

نقطه خنثی = ۳۰					
تی	درجه آزادی	معناداری (دودامنه) (p)	تفاوت میانگین‌ها	فاصله اطمینان تفاوت‌ها در سطح ۹۵٪	
				پایین	بالا
سؤال دوم پژوهش	۲/۷۰۸	۰/۰۱۱	۳/۳۰۳	۵/۰۷۸۷۵	۸/۱۸۶

برای ارزیابی پرسش دوم پژوهش از نظر خانواده‌های شهدا از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. مطابق جدول ۵ میانگین نمونه ۳۳/۳۰ و انحراف معیار آنها ۷/۰۰ بود که به طور معناداری با میانگین ۳۰ اختلاف دارد. ($t(32) = 2/708, p = 0/011$) براساس این نتایج، میزان همخوانی فیلم مزرعه پدری برای اثربخشی بر روی اعضای گروه نمونه با هر یک از سکانس‌های این فیلم، مطلوب است.

جدول ۶

بررسی تأثیر هر یک از سکانس‌های فیلم مزرعه پدری بر روی خانواده شهدای شهر تهران

و گرایش‌ها گرایش‌های فرهنگی	مبانی محتوایی فیلم مزرعه پدری		عناصر و متون	زمانبندی صحنه‌ها	سکانس‌های فیلم
	معرفت نفس	مقصد زندگی			
در رابطه با دیگران (اخلاق اجتماعی)					
در رابطه با خود (اخلاق فردی)					
در رابطه با خدا (معنویت)					
نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت					
آزادی و قوه اختیار انسان					
ابعاد گوناگون انسان					
مراتب و درجات نزدیکی به خدا		*			
عوامل و موانع نزدیکی به خدا		*			
رویدادهای مختلف در شناخت فیلم			*		
تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)			*		
عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی			*		
				۳-۵	اول
		*		۵-۶،۳۰	دوم
*			*	۱۱- ۶،۳۰	سوم
				۱۲-۲۰	چهارم
*				۲۵-۳۰	پنجم
		*	*	۴۵-۵۰	ششم
			*	۶۰-۷۰	هفتم
				۷۰-۸۵	هشتم

پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده / سال هشتم / شماره ۳۱ / زمستان ۱۳۹۹ / ۱۳۵-۱۶۰ / رضا صفری

جدول ۷

وضعیت تناسب فیلم مزرعه پدری برای اثربخشی روی خانواده شهدای شهر تهران

گرایش‌های فرهنگی		گرایش‌های فرهنگی						زمانبندی صحنه‌ها	سکانس					
موارد دیگر	آفات زبان	خودفراموشی	غرور	پیروی از هوای نفس	دنيا گراي	موارد ديگر	عشق به زندگي			تفك	پاد مرگ	صرفه جويي	تفكلا	محبت به خدا
													۳-۵	اول
													۵-۶,۳۰	دوم
													۶,۳۰-۱۱	سوم
													۱۲-۲۰	چهارم
			*										۲۵-۳۰	پنجم
				*									۴۵-۵۰	ششم
													۶۰-۷۰	هفتم
	*												۷۰-۸۵	هشتم

برای پاسخ به دومین سؤال پژوهش علاوه بر نظرخواهی از خانواده شهدای شهر تهران در قالب پرسش‌نامه، فیلم انتخاب‌شده توسط اعضای مذکور بر اساس میزان تأثیر بر روی ایشان با در هر یک از اهداف تعیین شده نیز بررسی شد که در جدول ۶ بیان شده است. مطابق جدول ۶ اهمیت و جایگاه تأثیر فیلم در سکانس‌های اول، دوم، سوم و هفتم از بقیه سکانس‌ها بیشتر است. همچنین زمان‌بندی روایی فیلم مزرعه پدری در سکانس اول و رویکردهای مختلف در این فیلم در سکانس اول، ششم و هفتم آورده است. در مورد مبانی فیلم مزرعه پدری، عوامل و موانع نزدیکی الهی در سکانس سوم و مراتب و درجات نزدیکی به خدا در سکانس دوم و سوم ارائه شده است. این درحالی است که هیچ نظری در مورد میزان تأثیر ابعاد وجودی انسان، آزادی و اختیار از سوی افراد گروه نمونه ثبت

نشد و نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت، فقط در سکانس چهارم نشان داده شده‌است. در مورد گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با خدا در سکانس دوم و ششم و گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با دیگران در سکانس سوم و پنجم مطلبی ارائه شده است، اما در مورد گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با خود، هیچ مطلبی آورده نشده است. از دیگر سو، در مورد گرایش‌های فرهنگی در موضوعات باور و اعتقاد به خدا، توکل، صرفه‌جویی، یاد مرگ، تفکر، عشق به زندگی و... هیچ مطلبی در محتوای مورد اثرگذاری دیده نشده است، اما در مورد گریزهای فرهنگی در سکانس پنجم در مورد غرور، سکانس ششم در مورد پیروی از هوای نفس و سکانس هشتم در مورد آفات زبان مطالبی ارائه شده است و در مورد دنیاگرایی و خودفراموشی مطلبی ارائه نشده است.

تحلیل داده‌های جدول بیانگر این است که در مجموع ۲۲ سکانس در قالب پنج هدف کلی بررسی شده است که در یازده سکانس برخی اهداف مورد نظر ارائه شده و در یازده سکانس نیز هیچ‌یک از اهداف ارائه نشده است. در مقابل، در بخش‌های زیادی از این فیلم، موضوعاتی مانند عشق، علم‌اندوزی، گرایش‌های فرهنگی ایران اسلامی، عشق به زندگی، امر به معروف و نهی از منکر، عشق به خانواده، حجاب، معنویت، اخلاق، مناظره و گفت‌وگو نمایش داده شده است.

جدول ۸

نتایج توصیفی انطباق محتوای هر یک از سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده (براساس نظرات سه گروه از کارشناسان سینمایی، برنامه‌ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم)

اهداف اصلی	اهداف بررسی شده	برنامه‌ریزان فرهنگی	منتقدان	کارشناسان سینمایی	میانگین
عناصر و متون	عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

۹۰	۸۰	۱۰۰	۹۰	تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)		
۹۷	۱۰۰	۹۰	۱۰۰	رویکردهای مختلف در شناخت فیلم		
۶۳	۶۰	۷۰	۶۰	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	مبانی فیلم پدري مزرعه
۶۸	۶۰	۷۰	۷۵	مراتب و درجات نزدیکی به خدا		
۱۵	۲۵	۲۰	۰	ابعاد گوناگون انسان	معرفت نفس	
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	آزادی و قوه اختیار انسان		
۵۷	۵۰	۶۰	۶۰	نقش ایمان و عمل در شکل گیری شخصیت		
۶۵	۵۰	۷۵	۷۰	در رابطه با خدا	گرایش و گریز فرهنگی	
۱۰	۵۰	۱۰	۱۵	در رابطه با خود		
۶۲	۶۰	۶۱	۶۵	در رابطه با دیگران		

۸	۱۵	۱۰	۱۰	باور و اعتقاد به خدا	گرایش فرهنگی
۵	۵	۵	۵	توکل	
۵	۵	۵	۵	صرفه جویی	
۲	۰	۰	۵	یاد مرگ	
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	تفکر	
۲۵	۲۰	۲۵	۳۰	عشق به زندگی	
۲۵	۲۵	۲۰	۳۰	دنیا گرایی	گریز فرهنگی
۳۶	۳۰	۴۰	۴۰	اعتراض	
۳۸	۴۰	۴۰	۳۵	غرور	
۰	۰	۰	۰	خودفراموشی	
۵۵	۶۰	۵۰	۵۵	آفات زبان	
۸۵۶	۸۲۰	۸۸۱	۸۸۰	باور و اعتقاد به خدا	میزان تناسب در کل
۳۹/۹	۳۷/۳	۴۰	۴۰	توکل	میانگین تناسب در کل

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که حدود ۴۰٪ بخش‌ها و سکانس‌های فیلم با اهداف تعیین تناسب دارد. بیشترین تناسب در اهداف، مربوط به مفاهیم و کلیات با میانگین ۹۶/۶ و سپس گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی با میانگین ۴۶/۷ و کمترین تناسب نیز مربوط به گریزهای فرهنگی با میانگین حدود ۱۱ است. می‌توان چنین نتیجه گرفت که میزان تناسب سکانس‌های مختلف این فیلم در تأثیر اهداف تعیین شده پایین‌تر از انتظار است. براین اساس، نمایش این فیلم می‌تواند موجب مغفول ماندن مباحثی مثل گریز از فرهنگ و آموزه‌های اسلامی (دنیاگرایی، پیروی از هوای نفس، غرور، خودفراموشی، ریا، آفات زبان و...) و همچنین نارسایی مباحث مربوط به فضایل و گرایش به فرهنگ و آموزه‌های اسلامی آن (محبت به خدا و اولیای الهی، توکل، قناعت، تفکر، اخلاص، خوف و رجا و...) شود.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس نه تنها در شکل‌دادن به هویت ملی جامعه ایرانی نقش مهمی دارد بلکه با به‌کارگیری مهارت‌هایی چون خلاقیت، حل مسئله، شیوه تفکر در ایجاد تراش هویت و تمییز فرهنگ و سبک زندگی نیز بسیار تأثیرگذار است. سیاست‌گذاران نظام فیلم‌سازی پس از انقلاب اسلامی با اتخاذ تدابیری درصدد برآمدند تا فرهنگ و ارزش‌های اسلامی را در جامعه تحکیم بخشند. این موارد به‌ویژه بعد از جنگ تحمیلی در قالب فرهنگ پایداری نمود و ظهور بیشتری یافته است. از جمله برنامه‌های فیلم‌سازی مهم و مؤثر در این فرآیند، فیلم‌های سینمای جنگ تحمیلی در قالب سینمای دفاع مقدس ظاهر شد که با ایجاد همخوانی بین سطوح، سه سطح اهداف و آرمان‌ها، عمل و نتیجه با توجه به سیر قهقراپی سقوط ارزش‌های اخلاقی و مفاهیم هویتی در عصر حاضر می‌توانست در ارتقای اثرات تربیتی آن بسیار مفید باشد (مددی‌پور، ۱۳۹۰).

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی میزان تأثیر فیلم مزرعه پدری با توجه به اهداف تعیین شده در پژوهش بر روی خانواده شهدا انجام شد. بدین منظور دو سؤال اصلی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که میزان تأثیر شاخص‌های دینی، اعتقادی و اجتماعی محتوای فیلم مزرعه پدری و میزان انطباق آن بر خانواده شهدا مطلوب است. همچنین بررسی کیفی نظرات مصاحبه با سه گروه برنامه‌ریزان فرهنگی، کارشناسان سینمایی و منتقدان فیلم، نشانگر اثربخشی مطلوب و مناسب بین تمام سکانس‌ها بود که در سطح اطمینان ۰/۹۹ و خطای ۰/۰۱ تأیید شدند. یافته‌ها برای سؤال دوم یعنی، اثربخشی محتوای دینی فیلم مزرعه پدری از نظر واقعیت‌های اجتماعی روی خانواده شهدا با تمام محتوای سکانس‌های منتخب در این فیلم نشانگر این است که این میزان، مطلوب است، ولی میزان تناسب فیلم مزرعه پدری برای اثربخشی بر روی خانواده شهدا براساس تحلیل محتوا بسیار پایین‌تر از انتظار است. بدین ترتیب از مقایسه و تحلیل نتایج می‌توان گفت که میزان تأثیر اهداف تعیین شده این فیلم بر روی خانواده شهدا (در تمام بخش‌های آن به‌طور کلی) مطلوب نیست.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر مبنی بر مطلوب بودن نسبی میزان تأثیر سکانس‌های فیلم مزرعه پدری، پیشنهاد می‌شود در راستای ارتقای میزان اثربخشی تمام سکانس‌ها و اهداف معین شده، علاوه بر نیازسنجی و تدوین و تصریح اهداف نوین و دربرگیرنده مسائل جاری و مسئله محور جامعه و به ویژه در ساختار فیلم‌های سینمای دفاع مقدس، کلیه بخش‌های آن با مشارکت نظری خانواده شهدا و کارشناسان سینمایی عینی‌تر باشد و تصاویر نیز سازگاری بیشتری با فرهنگ خانواده ایرانی و اسلامی داشته باشد. با توجه به نتایج پژوهش حاضر مبنی بر مطلوب نبودن همخوانی فیلم مزرعه پدری در اثربخشی بر روی خانواده شهدا پیشنهاد می‌شود سکانس‌های منتخب با مشارکت نظری خانواده شهدا و متخصصان و متولیان برنامه‌ریزی در حوزه سینمایی و متناسب با اصول و معیارهای ادبیات دفاع مقدس تولید شود. تحول و تغییر در ساختار فیلم‌های سینمای دفاع مقدس ضروری است تا بتواند با رویکرد جدید مبتنی بر واقعیت‌های اجتماعی، به سؤالات و چالش‌های فرهنگی رو به رشد و آسیب‌های خانواده پاسخ داده و زمینه‌های تمییز گرایش‌های فرهنگی با گریزهای فرهنگی را مهیا سازد.

با توجه به رشد سریع و شتابان تغییرات علمی و فرهنگی، پیشنهاد می‌شود که خانواده شهدا علاوه بر نگاه بصری، فرصت مطالعه این نوع آثار مکتوب را نیز از دست ندهند تا شرایط اثربخشی سینمای حاصل از آن آثار مکتوب، بر خانواده شهدا و سایر مخاطبان جامعه نافذتر شود. در تعمیم نتایج پژوهش حاضر به کل خانواده شهدای کشور باید احتیاط کرد؛ زیرا تحقیق حاضر فقط در شهر تهران و فقط مراجعه به نظرات اعضای فرهیختگان و فرزندان خانواده شهدایی که در شهر تهران زندگی می‌کنند انجام شد و ممکن است شرایط و موقعیت محیط تحقیق از نظر مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در نمونه و جوامع دیگر متفاوت باشد.

فهرست منابع

۱. ارجمند، مهدی (۱۳۷۶). *سینمای متعالی*. تهران: انتشارات سوره مهر.

۲. استم، رابرت (۱۳۸۳). *مقدمه‌ای بر نظریه فیلم*. مترجم: نوروزی، احسان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۳. اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۳). *سینمای ملی و جهانی شدن*. تهران: انتشارات سروش.
۴. اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۵). *سینمای مقاومت (نظریه‌ها، سیاست‌ها، تفکرها)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۵. آوینی، سیدمرتضی (۱۳۶۸). *ملاحظات در باب سینما*. نشریه فارابی، ۱(۱)۲، ۱۰۶-۱۸۰.
۶. بنی‌اردلان، اسماعیل (۱۳۸۹). *معرفت‌شناسی آثار صناعی (جست‌وجویی در مفهوم فن و هنر)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۷. بنی‌اردلان، اسماعیل (۱۳۹۳). *ادبیات و سینما*. نشریه بیناب، ۱(۲۴)، ۹-۱۰.
۸. جلالی، غلامرضا (۱۳۸۴). *بحران معرفتی در سینمای ملی*. نشریه بیناب، ۱(۸)، ۲۱۸-۲۳۵.
۹. جمعی از نویسندگان (۱۳۷۹). *هم‌اندیشی دین از چشم سینما*. تهران: پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲). *الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۱. ژان میتری (۱۳۸۸). *روان‌شناسی و زیبایی‌شناسی سینما*. مترجم: عظیمی، شاپور. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۲. سنگری، محمدرضا (۱۳۸۳). *ادبیات پایداری*. نشریه شعر، ۱(۳۹)، ۴۵-۵۳.
۱۳. شریعتمداری، علی (۱۳۸۶). *چند مبحث اساسی در برنامه‌ریزی درسی*. تهران: انتشارات سمت.
۱۴. شریعتی، سیدمجتبی (۱۳۹۶). *نگارش خلاقانه برای فیلم (از مبانی تا روش‌های کاربردی)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۵. صدری، محمد (۱۳۷۹). *مفهوم واقعیت در هنر سینما*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۶. طالبی‌نژاد، احمد (۱۳۷۷). *در حضور سینما (تاریخ تحلیلی سینمای پس از انقلاب)*. تهران: انتشارات بنیاد سینمای فارابی.
۱۷. طاهری، آرین (۱۳۹۶). *کالبدشناسی فیلم*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۸. عزتی، لیلا، و آقانوری، نعیمه (۱۳۹۵). *تحلیل نشانه‌شناختی نقش زن در چهار فیلم دفاع مقدس*. مجموعه مقالات *سینمای مقاومت*. تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۹. فتحی‌واجارگاه، کوروش (۱۳۸۸). *برنامه درسی به‌سوی هویت‌های جدید*. تهران: انتشارات آگاه.

۲۰. قره‌باغی، علی اصغر (۱۳۸۳). *واژگان و اصطلاحات فرهنگی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۲۱. کوشکی، محمدصادق (۱۳۹۴). *آفتاب و آیین، بررسی نسبت دین و سینما*. تهران: انتشارات سوره مهر.
۲۲. محمدپور، احمد، صادقی، رسول، و رضایی، مهدی (۱۳۸۹). روش‌های تحقیق ترکیبی به عنوان سومین جنبش روش‌شناختی با مبانی نظری و اصول عملی، جامعه‌شناسی کاربردی. *نشریه پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ۲۱(۲)، ۷۷-۱۰۰.
۲۳. مددیپور، محمد (۱۳۹۰). *سینمای اشرافی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۲۴. مؤمنی، هادی، و ابراهیمی، میثم (۱۳۹۴). *فلسفه اسلامی و زیبایی‌شناسی*. تهران: انتشارات بی‌هق.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی